

„ხევსურული საგა“ – საგანგებო პოეტური დისკურსის რამდენიმე ასპექტი

ჩვენი დროება – უაღრესად აქტიური საინფორმაციო ურთიერთობების ეპოქა, საზოგადოდ, გლობალური სტანდარტიზაციისა და ფორმალიზაციის ტენდენციებით განმსჭვალული, უხვად გთავაზობს ნაირგვარ მხატვრულ ლიტერატურას, მაგრამ ექსპერიმენტულსა და რელევანტურს – საკმაოდ მუნწად. ამ თვალსაზრისით თანამედროვე ქართულ პოეზიაში სრულიად გამორჩეულია ბაღათერ არაბულის 2016 წელს გამოცემული პოეტური კრებული „ხევსურული საგა“ (რედაქტორი და წინასიტყვაობის ავტორი – ივანე ამირხანაშვილი).

აღნიშნული პოეტური კრებულისადმი საზოგადოების ფართო ინტერესი კარგად აისახა ქართულ პერიოდიკაში მისადმი მიძღვნილ გამოხმაურებებში (იხ. მაგ., ა. ბუაჩიძე, მ. ჩიტიშვილი, მ. ვაშაკიძე, ს. სიგუა და სხვ.). ეს კრებული უდავოდ მრავალმხრივ საინტერესოა როგორც ნარატოლოგიური, ისე საკუთრივ ლინგვისტურ-ლინგვოკულტუროლოგიური თვალსაზრისითაც და მკვლევართა საგანგებო ყურადღებას იმსახურებს.

„ხევსურული საგა“ ვრცელი პოეტური კრებულია. ის ლექსების შვიდ ციკლს მოიცავს (*ხევსურეთს ამზად ნათქვამი; ხალხური მოტივები; დარდები; სხვადასხვა; ზამთრისპირის ესკიზები გაზაფხულის მონატრებით; დაუმთავრებელი ესკიზები; ვარიაციები*). მათგან უპირველესი „ხევსურეთს ამზად ნათქვამია“ და ყოველი მომდევნო ციკლი, და ამდენად ყველა დანარჩენი ერთად, ამ უპირველესის რჩეულობას, ხაზგასმას ემსახურება. ვფიქრობთ, ბევრ სხვა ფაქტორთან ერთად, ამ კრებულის პოეტური დისკურსის უნიკალურობას სწორედ ეს ფაქტი, პოეტის ამგვარი ჩანაფიქრი განაპირობებს.

კრებულის რედაქტორი ი. ამირხანაშვილი წინასიტყვაობაში წერს: „ბაღათერ არაბულმა ფოლკლორულ ესთეტიკაზე დაყრდნობით შექმნა ექსპერიმენტული მოდელი, რომელიც ფორმალური და

შინაარსობრივი თვალსაზრისით სიახლეა არამართო მის შემოქმედებაში, არამედ თანამედროვე ქართულ პოეტურ პრაქტიკაშიც. მხატვრული ენა და მსოფლმხედველობა – აი, ორი კომპონენტი, რომლებიც გამოარჩევს ნარატიულ ცდებს. ბადათერ არაბული იღებს ხევსურულ ფაზულას, ალაგებს მას სიუჟეტურ სტრუქტურად, უნარჩუნებს ენობრივ კოლორიტს და გამოკვეთს ეთიკურ მრწამსს. კუთხური კილო სათქმელს ამძაფრებს და ლექსს არტეფაქტის სტატუსს განუმტკიცებს. ამ მხრივ საგულისხმოა ლექსების ციკლი „ხევსურეთს ამბად ნათქვამი“ (გვ. 4). ამ ციკლის ენობრივი სამყარო ისეთი მძაფრი და ემოციურია, როგორც მისით დასურათხატებული ამბები (პოეტის მიერ თავისებურად გააზრებული ხევსურეთში გაგონილი თქმულებები, მითები, ლეგენდები და ანდრეზული გადმოცემები). ენას მინებებული აზრი ხატოვანი და უშუალოა იმდენად, რომ სულერთია რას გვიამბობს ტექსტი: სინამდვილის სილამაზეს თუ სილამაზის ნამდვილობას; და რადგან „ენა ყოფიერების სახლია“ (ჰაიდგერი), ეს ამბები სახლის, ფუძის მადლს დაკარგავდა, სანდობასა და პოეტურობას დაკარგავდა – რომ არა ხევსურული კილო, რომ არა ხევსურულით ნათქვამი. ხევსურულით აქტუალიზებული ენობრივი ერთეულები ამ ამბების (ტექსტების – ნარატივის – დისკურსის) აქცენტს ავლენს. აქ დიალექტი ენობრივი პიროვნების ყველაზე უტყუარი მარკერია; მთელი ინტერტექსტი კულტურის სემიოტიკურ მენსიერებას მოიცავს და ამით ცხადდება ლექსი, როგორც არტეფაქტი. სათქმელის ენობრივი სამყარო შემოქმედებითი ბუნებით აღადგენს რეალობას, რომელიც გაცოცხლებს, მოგწონს, გჯერა და გიყვარდება. ამ რიგისაა აღნიშნული ციკლიდან ლექსები: *ძილუა და ქისტები; მოსისხლეები; ცად წასვლა; გაბურთ ეშმა; ძაღლიკა ხიმიკაური; ხონდაის ძენი; აკიათ გაგა; წიკლაურნი; თავის დარდისთვის მოუცლელი; მობილები; მტრისთვის გამეტებული შვილი; ქისტების შეწყალებული ხევსურები; ქაქუცას მმადნაფიცი; ბუბა; დასაკუთრებული მზე; გუდანის ჯვრის დროშა და მესამასე არაგველი; ღვთისავარა; უჭკუათ გოგოთური; თავის თავის დამტირებელი; ბაღლები სიკდვილს დაუმაღენივ; თირუზანი; სინდიურისძე; შაბრალება მგელმაც იცისავ; ჩოლოყა; აკათ სუბა; კოპალას ამადლება; ლელა ბაჩლელი*. ეს ჩამონათვალი სქემატურადაც მოწმობს, რომ პოეტის ნარატივის ინფორმაციულობის სტრუქტურაში სათაურის, სახელწოდების ესთეტიკაც ძირითად აქცენტს ემსახურება. ამავე მიზ-

ნით „ხევსურულ საგამი“, ზოგადად, და კონკრეტულად კი ციკლში „ხევსურეთს ამზად ნათქვამი“, ჩვენი დაკვირვებით, ყველაზე მთავარი მაინც ნარატიული ხმაა. ხევსურული ენობრივი სამოსით (ყველა დონის ენობრივი ინვენტარით) წარმოდგენილი ადამიანურ ურთიერთობათა ამსახველი პოეტური ეპიზოდები, ცხოვრებისა და საქციელის პოეზია ყველაზე მეტად სწორედ ამ ხმით გარწმუნებს თავის გულწრფელობასა და ნამდვილობაშიც. სწორედ ეს საგანგებო ხმა ენობრივი პროვინციისა ქმნის განსაკუთრებულ ესთეტიკურ ეფექტს. „ხევსურულ საგამი“ ჭეშმარიტია თავისთავად ამბავიც და ამ ამბის გადმომცემი ენაც, ხმაც. ფაქტობრივად ეს არის სახლის ამბავი, სახლის ენაზე და სახლის ხმით – მაშინ, როცა თვით სახლი აღარ არსებობს. აქ ნარატიულ ექსპერიმენტს ის გამართლება და წარმატება აქვს (ტრაგიზმის მშვენიერება), რომ მისი ავტორი ამ უკვე არარსებული სახლის მაინც მარადიული მკვიდრი და მფლობელია. თუ გავიხსენებთ ჯ. კიტსისა და ი. ლოტმანის ხმაურიან ფრაზებს „მშვენიერება ჭეშმარიტებაა“ და „მშვენიერება ინფორმაციაა“, ბადათერ არაბულის „ხევსურული საგა“ საგანგებო, ზრწყინვალე სინთეზურ ვარიანტს გვთავაზობს: „მშვენიერება ჭეშმარიტი ინფორმაციაა!“ საზოგადოებისათვის ინფორმაციის ორიგინალურად მიწოდება ნებისმიერი შემოქმედის უმთავრესი მიზანია. ამ გზაზე კი ტექსტის აქტუალურობა და წარმატება ოდენ შემოქმედის ინდივიდუალური მიგნება თუ მონაპოვარია და რამდენადაც წარმატებულია ეს ცდა, იმდენადვეა მისი შედეგი ღირებული შენაძენი პოეტური პრაქტიკისათვის. ასე მაგალითად, ძალღიკა ხიმშიკაურის ამბავი დიალექტის გარეშე, ჩვეულებრივად რომ თქმულიყო, ასევე ერთი ჩვეულებრივად საინტერესო ინფორმაცია იქნებოდა, ხოლო თვით სინამდვილის ენაზე – ძალღიკას ხმით – ნათქვამი უკვე სხვა ესთეტიკურ დატვირთვას იძენს, ნამდვილ პოეტურ ქმნილებად იქცევა; ეს არის უკვე გაცოცხლებული ნამდვილი ამბავი:

„...კაი ვაჟკაც დამდგარ ძალღიკა:
 ტან-ტომავითაც
 და ძალ-ღონითაც გოლიათ ყოფილ...
 ოცნებად ჰქონივ სახელგანთქმულ
 ერეკლეს ნახვა
 და ცხრამეტი წლისა ლაშქარში ხლებივ...“

ტანმომცრო მეფე რო უნახავ, გაკვირვებულას:
– ესეთ პატარა როგორ იქნება?
ან იმ გმირობებს რას ჩაიდენდავ?..
მიმხვდარას მეფე ვაჟკაცის ნაფიქრს
და უკითხავ:
– რაო, ძაღლიკავ, რას დამცქერავ, არ მაგეწონევ?..
– როგორ არვ, ჩემო მეფეო,
მაგრამ შენს ნახვას
მაინც შენივ სახელ მიჯობდავ!.. –
უთქვამ ძაღლიკას...“ (გვ. 24).

და, მაინც, როგორია ამ პოეტური კრებულის საგანგებო ნარატიული ხმა?

ტექსტის სტრუქტურისა და ტიპოლოგიის თვალსაზრისით, აღნიშნულ კრებულში უმთავრესია ლექსი, რეკვიემი, „უმახსოვრო მოგონებები“, რითაც იწყება კრებული. იგი წინ უძღვის ჩვენთვის საინტერესო ციკლის ლექსებს და ეძღვნება თანასოფლელ ბიძაშვილებს.

პოეტის უსაზღვრო წუხილი და სევდა ნასახლარებისა და ნასოფლარების გამო, გაუნელებელი და უნუგეშო ტკივილი დაცარიელებული ხევსურეთის გამო ნამდვილი ხმით ნატირლებია. ამგვარივე ინტონაციისაა ლექსი „ლელა ბაჩლელი“, რომელიც ამბავთა ციკლს ერთგვარად სტრუქტურულად კრავს და ასრულებს (თუმცა ციკლში, მომდევნოდ, სხვა ლექსებიცაა). ეს ლექსები ხმით ნატირლების მელოდიურობით ჟღერს, ცრემლი მოაქვს სულისშემძვრელ და უნუგეშო ტკივილს, პასუხგაუცემელ კითხვებს.

„ვინ ჩამოხსნა ჩემი მახსოვრობის კედლებიდან
ხევსურული ფარდაგებივით ლამაზი წლები –
ჩიტებით და ყვავილებით დასახლებული?
და ის დღეები –
სიყმაწვილის თავშესაფარი?..
ვინ ჩამოფხიკა ის ფრესკები,
ის ნახატები?..“ (გვ. 12)

უმისამართოდ კითხულობს პოეტი „უმახსოვრო მოგონებებში“ და რეფრენი „ნუ გამახსენებთ მაწმას მთებს, ნურც მაწმავლებს ნუ გამახსენებთ!..“ კიდევ უფრო ამძაფრებს იმ განცდას, ხმით ნატირლებს რომ მოაქვს; თუმცა იმ შემადრწუნებელი განცდის ძალით თანაგრძნობით ავსებული მკითხველი პოეტს, თავის დიდებულ წინაპართა საკადრისი ვაჟკაცობით, მხოლოდ მშვენიერებისთვის ემეტება და არა ცრემლისა და ტკივილისათვის; აკი ამბობს კიდევ „დამტოვეთ მე ჩემს უმახსოვრო მოგონებებთან...“ (გვ. 14).

ერთივე უნდა აღინიშნოს: „ხევსურულ საგაში“ *უმახსოვრო მოგონებების* გვერდით უფაქიზესი ლირიკაცაა წარმოდგენილი, თუმცა აქაც სათქმელი საგანგებო ნარატიული ხმის – ტკივილის ემოციის თანამდევია. ციკლი *დაუმთავრებელი ესკიზები* მთავრდება ლექსით:

„მკვდარი მზეა ამ ღამის მთვარე
და გარდაცვლილი სხივებია მთვარის სხივებიც –
მზის ტანიდან ჩამოცვენილი,
მზის სახიდან ჩამოღვენთილი...
მკვდარი მზეა ამ ღამის მთვარე
და ვარსკვლავები –
თმებჩამოშლილი მოტირლები,
თავზე ადგანან ამ მთა-გორებს გარიჟრაჟამდე
და ციაგის
ცივი
ცრემლებით
აჟრჟოლებენ შეცივულ სივრცეს...
...
მკვდარი მზეა ამ ღამის მთვარე... (გვ. 184).

მთელი ლინგვისტური ქსოვილი ამ ლექსისა: ტექსტი, აზრი, ინტონაცია, ლექსიკა, სინტაქსი, პუნქტუაცია, იკონოგრაფია – ემსახურება „ხევსურული საგას“ საგანგებო პოეტურ დისკურსს, რომლის შემოქმედსაც

„თან მიაქვს სული, როგორც სასჯელი,
სული, რომელიც მტვერში ახვეტა,
და ალებს მთვარეს – ზეცის ფანჯარას
სხვა სივრცეებში გადასახედად...“ (გვ. 149).

ლიტერატურა

- არაბული 2016** – ბ. არაბული, „ხევსურული საგა“, თბილისი.
- ბუაჩიძე 2017** – ა. ბუაჩიძე, „ხევსურული საგა“ – ბალათერ არაბულის ახალი წიგნი. „ლიტერატურული საქართველო“, 2 ივნისი, თბილისი.
- ვაშაკიძე 2017** – მ. ვაშაკიძე, ხევსურთა შთამომავლის „ხევსურული საგა“. „საქართველოს რესპუბლიკა“, №1, თბილისი.
- კვანტალიანი 2005** – ნ. კვანტალიანი, ნარატიული თვალსაზრისი და მისი კავშირი ნარატიულ ხმასთან. „საენათმეცნიერო ძიებანი“, XX, თბილისი.
- სიგუა 2017** – ს. სიგუა, მაწმას აჩრდილები, „მწერლის გაზეთი“, №3, თბილისი.
- ჩიტოშვილი 2017** – მ. ჩიტოშვილი, „ხევსურული საგა“ – ბალათერ არაბულის ახალი წიგნი. „ლიტერატურული საქართველო“, 2 ივნისი, თბილისი.

Manana Chachanidze

Khevsurian Saga – Some Aspects of Special Poetic Discourse

Summary

The paper deals with the poetic collection “Khevsurian Saga” by modern Georgian poet Baghater Arabuli published in 2016 (editor and author of the foreword – Ivane Amirkhanashvili). The said collection is considered to be an outstanding example of a special poetic discourse.

The work analysis individual characteristics of the poet’s narrative - a linguistic implement and a narrative voice.

It is stated that the poetic discourse of “Khevsurian Saga” is given a special importance by a narrative voice that determines its uniqueness in modern Georgian poetry.